

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова приймальної комісії
Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

А.Є. Фоменко
А.Є. Фоменко

» _____ 2018 р.

**ПРОГРАМА
ВСТУПНОГО ІСПИТУ**

до аспірантури

**за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія
політичних та правових вчень**

Програма обговорена і схвалена на
засіданні Приймальної комісії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
протокол № 7 від 12 квітня 2018 року

Голова предметної комісії
для вступу до аспірантури
доктор юридичних наук, доцент

В.О. Боняк

Дніпро – 2018

Програма вступного іспиту до аспірантури за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових вчень / Укладач: завідувач кафедри теорії та історії держави і права, доктор юридичних наук, доцент Боняк В.О. – Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. – 35 с.

Програма обговорено на засіданні
предметної комісії
(протокол № 1 від 06 квітня 2018 р.)

Голова предметної комісії
для вступу до аспірантури
доктор юридичних наук, доцент

В.О. Боняк

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.....	4
ЗМІСТ ВСТУПНОГО ІСПИТУ ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА.....	5
ІСТОРІЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО.....	15
ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	19
ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ.....	26
ОРІЄНТОВАНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ВСТУПНОГО ЕКЗАМЕНУ.....	31
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	34

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма вступного іспиту розроблена з урахуванням вітчизняних і світових досягнень проблем теорії та історії держави і права. В її основу програми покладені апробовані положення програм курсів і спецкурсів, які викладаються на юридичних факультетах вищих навчальних закладів.

Програма має на меті надання допомоги вступникам до аспірантури на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) в теоретичній підготовці до складання екзамену за спеціальністю 12.00.01 теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Вступний іспит має комплексний, синтетичний характер та орієнтований на виявлення знань, умінь і навичок вступників.

Під час вступного іспиту абітурієнт повинен продемонструвати знання:

1) основних положень з навчальних дисциплін:

- теорія держави і права;
- історія вчень про державу і право;
- історія держави і права зарубіжних країн;
- історія держави і права України;

2) понятійно-категоріальний апарат означених вище навчальних дисциплін;

3) приписів чинних нормативно-правових актів.

Вступники мають системно викласти найважливіші теми та проблемні питання з теоретико-правових і історико-правових дисциплін; зазначити найбільш значимі монографії, методичні, наукові роботи, історичний документально-правовий матеріал, найважливіші міжнародно-правові документи і діючі законодавчі акти України; систематизувати набуті знання з урахуванням новітніх тенденцій наукових компетенцій та доктрин у сфері теорії та історії держави і права.

Вступник повинен знати: методологію наукового дослідження, термінологічний та категоріальний апарат в галузі юриспруденції; історичні етапи формування і розвитку, а також сучасний стан держави України і правової системи; основні політико-правові концепції, доктрини, школи, дискусійні питання в сфері загальної теорії держави і права, історії політичних і правових учень; сучасні тенденції в розвитку теоретико-правової і історико-правової науки.

На основі Програми розробляються білети, що складаються з 3 х питань. Всі розроблені білети мають однаковий ступінь складності, що дає можливість об'єктивно оцінити знання кандидата на навчання в аспірантурі.

ЗМІСТ ВСТУПНОГО ІСПИТУ

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ І МЕТОД ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Поняття та предмет науки. Держава і право як об'єкт спеціального наукового пізнання. Місце юридичної науки в системі суспільних наук. Система юридичних наук і місце в ній теорії держави та права. Загальнотеоретичні юридичні науки в Україні: виникнення і розвиток. Базові галузеві та міжгалузеві юридичні науки. Спеціальні прикладні юридичні науки.

Загальна характеристика теорії держави і права (поняття, об'єкт, предмет, функції, структура). Предмет теорії держави та права. Поняття та види державно-правових закономірностей. Методологія теорії держави і права. Загальнофілософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання державно-правових явищ.

Функції теорії держави і права та їх класифікація. Зміст онтологічної, евристичної, прогностичної, виховної, методологічної, ідеологічної та практично-прикладної функцій теорії держави і права.

Теорія держави і права як навчальна дисципліна. Основні поняття (категорії) та структура навчального курсу теорії держави і права, головні розділи та теми. Роль теорії держави і права у підготовці юриста в сучасних умовах.

ТЕМА 2. ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Значущість інститутів держави і права та знань про їх виникнення і функціонування для розвитку суспільства. Держава і право як культурні цінності, як досягнення світової цивілізації.

Характерні риси публічної влади та соціальних норм первісного суспільства. Ознаки, які відрізняють державу від організації влади первісного суспільства. Відмінність норм права від правил поведінки первісного суспільства.

Аналіз теорій виникнення держави, причини їх багатоманітності. Наукові ідеї про походження держави у творах видатних вчених. Концепції походження держави: міфологічна і теологічна, патріархальна і патерналістська, органічна та договірна концепції, психологічна, класова теорії, концепція насильства, дифузійна, спортивна, расова теорії походження держави, теорія спеціалізації. Теорії походження права: теорія примирення, регулятивна, теологічна, історична, класова теорії походження права, теорія природного права та теорія спеціалізації. Причини (закономірності) виникнення держави і права. Конструктивні та хибні аспекти різноманітних досліджень про походження держави і права.

Форми виникнення держави і права у різних народів. Східна, афінська, римська, германська – класичні форми виникнення держави.

ТЕМА 3. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ДЕРЖАВИ

Різноманітність наукових підходів щодо розуміння держави. Держава як політична, структурна і територіальна організація домінуючої частини населення.

Загальне поняття та соціальне призначення держави. Різноманітність визначень поняття держави. Основні ознаки держави: Суверенітет; територія; державний апарат; державна влада; позитивне право. Ознаки, які відрізняють державу від інших організацій суспільства.

Поняття «цілі держави», «завдання держави» і «функції держави» та їх співвідношення. Система та зміст функцій держави. Внутрішні і зовнішні, постійні і тимчасові функції держави. Функції держави в гуманітарній, економічній, екологічній, політичній сферах. Гуманізація функцій держави на сучасному етапі. Функцій сучасної української держави в умовах реформування суспільства.

Форми здійснення функцій держави. Правоустановча, правотворча, правоінтерпретаційна, правозастосовна та правоохоронна діяльність держави. Методи здійснення функцій держави: переконання, заохочення, рекомендації та примусу. Залежність функцій держави від її історичного типу.

Сучасні уявлення про сутність держави. Держави соціальної демократії та соціально-демократичної орієнтації. Соціальна сутність сучасної української держави.

ТЕМА 4. ДЕРЖАВА В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА

Розвиток ідей про політичну систему суспільства у світовій класичній думці про державу і право.

Поняття політичної системи суспільства та її різновиди. Поняття, структура та зміст елементів політичної системи суспільства. Суб'єкти політики; політичні норми і принципи; політичні відносини; політичний процес і політичний режим; політична свідомість і політична культура.

Влада та її структурні елементи. Загальна характеристика та ознаки політичної влади. Співвідношення політичної і державної влади. Місце та роль держави в політичній системі. Взаємодія держави з іншими елементами політичної системи суспільства.

Об'єднання громадян у політичній системі суспільства: поняття, види та засади їх діяльності. Поняття громадської організації та її види. Загальна характеристика політичних партій, види та функції політичних партій.

Поняття трудового колективу, органу самоорганізації громадян, громадського руху та їх функції у політичній системі суспільства.

Форми впливу органів держави на політичні партії, рухи, інші об'єднання громадян і трудові колективи. Взаємодія політичних партій, рухів, інших громадських об'єднань, трудових колективів з державою.

Поняття та види демократії. Самоврядування народу: поняття, принципи та форми його здійснення. Особливості політичної системи суспільства в Україні.

ТЕМА 5. ТИПОЛОГІЯ ДЕРЖАВ ТА ФОРМА ДЕРЖАВИ

Поняття типології держави. Поняття історичного типу держави. Характеристика основних сучасних підходів до типології держави. Теорія суспільно-економічних формацій як ідейна основа формаційного підходу до типології держави. Зміна способу виробництва як основна причина зміни історичних типів держави.

Цивілізаційний підхід до типології держави. Переваги та недоліки формаційного і цивілізаційного підходів до типології держави. Типологія держав по відношенню до релігії.

Розвиток категорії «форма держави» в політико-правовій думці. Поняття та структура (елементи) форми держави. Республіка та монархія як різновиди форми державного правління. Форма державного (територіального) устрою, прості та складні державні утворення. Поняття державно-правового (політичного) режиму та його різновиди.

Співвідношення типу та форми держави. Форма Української держави.

ТЕМА 6. ПРАВА ЛЮДИНИ ТА СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Суспільство, особа, держава. Правовий статус особи: поняття, структура, види і тенденції. Людина, особа, громадянин.

Покоління прав людини. Права людини в міжнародних документах. Хартія прав людини. Загальна декларація прав і свобод людини. Пакт про громадянські і політичні права. Пакт про економічні, соціальні і культурні права.

Основні права людини: поняття, класифікація, тенденції розвитку. Права, свободи та обов'язки громадянина за Конституцією України. Громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні права і свободи. Система гарантій їх реальності. Основні напрямки розвитку прав особи у державах соціальної демократії. Основні права дитини. Права нації (народу), людства. Забезпечення прав національних меншин.

Забезпечення прав та свобод громадянина – головний обов'язок української держави. Правова основа діяльності державних органів та взаємодія норм міжнародного і національного права в регулюванні цієї діяльності.

Поняття механізму забезпечення прав і свобод людини та його структура. Механізм реалізації прав і свобод людини. Механізм охорони прав і свобод людини. Механізм захисту прав і свобод людини.

Особливості компетенції правоохоронних органів по забезпеченню окремих видів прав громадян. Форми, методи і механізм діяльності цих органів по забезпеченню прав громадян.

Міжнародно-правові механізми забезпечення прав людини.

ТЕМА 7. МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ

Поняття механізму держави та його структура. Види державних організацій та їх характеристика. Державні установи та державні підприємства у механізмі держави.

Поняття державного апарату, його структура та співвідношення з механізмом держави. Принципи організації та діяльності державного апарату. Поняття державного органу. Поняття та зміст державно-владних повноважень. Класифікація державних органів. Категорії державних службовців. Поняття посадової особи. Поняття та зміст компетенції державного органу.

Принцип поділу державної влади і система державних органів України. Глава держави. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади. Контрольно-наглядові органи. Механізм держави і місцеве самоврядування. Форми та методи взаємодії органів держави і місцевого самоврядування. Стан та перспективи розвитку державних органів України.

ТЕМА 8. ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВИ

Різноманітність сучасних концепцій держави, їх загальна характеристика. Характеристика концепцій юридичного та соціологічного спрямування.

Концепції і теорії «правової держави», «держави загального благоденства», «еліт», фашистські ідеї державності, «національної держави». Теорія конвергенції. Ідея анархістської держави.

Соціальна держава: поняття, принципи, функції.

Ідея правової держави як загальнолюдська цінність, її становлення і розвиток. Внесок мислителів минулого і сучасності в розробку теорії правової держави. Вчення Платона, Аристотеля, Цицерона, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш.Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, Т. Джефферсона, П. Орлика, Г. Сковороди, М. Драгоманова, Б. Кістяківського, М. Грушевського, С. Дністрянського та інших мислителів про державу і право.

Правова держава – мета демократичних рухів. Вихідні положення (основи) сучасної концепції правової держави. Поняття та основні (принципи) правової держави. Зміст принципів верховенства права; поділу державної влади; визнання та реального забезпечення прав і свобод людини; взаємної відповідальності особи і держави.

Конституційні основи та напрямки розбудови правової держави в Україні.

Громадянське суспільство – соціальна основа правової держави. Держава та сучасне громадянське суспільство. Поняття і природа громадянського суспільства та його характерні риси. Держава і демократія. Проблеми формування громадянського суспільства у посттоталітарній державі.

ТЕМА 9. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАВА

Право як явище суспільства, його природа. Право, економіка та політика. Право як міра свободи і справедливості. Поняття права як загальносоціального явища. Право як основний соціальний регулятор суспільних відносин, як система норм загального характеру, основа організації та функціонування державної влади, об'єднань громадян, кожної особи. Право об'єктивне та суб'єктивне.

Проблема праворозуміння. Позитивні та негативні риси різних концепцій праворозуміння. Право і закон. Теорія природного права. Історична школа права. Концепція позитивізму у праві. Соціологічний підхід до розуміння права. Психологічна теорія права та ін.

Визначення поняття права. Нормативність, загальний характер. формальна визначеність, системність, гарантованість з боку держави права, його регулятивний (або охоронний) вплив на суспільні відносини.

Об'єктивна необхідність права і його взаємозв'язок з державою, політикою, економікою. Цінність права. Функції права як основні напрямки його впливу на суспільні відносини. Загальносоціальні та спеціально-юридичні функції права. Форми реалізації функцій права.

Принципи права як вихідні засади, основоположні ідеї, що в конкретному вигляді характеризують його зміст, визначають спрямованість правового регулювання (загальносоціальні, галузеві та міжгалузеві принципи тощо).

ТЕМА 10. НОРМИ ПРАВА В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Соціальне, нормативне та ненормативне регулювання. Поняття соціальних і технічних норм. Соціальні норми як загальні правила поведінки людей у суспільстві, що зумовлені об'єктивними закономірностями і забезпечені різними засобами соціального впливу. Поняття та види соціальних норм. Класифікація соціальних норм. Норми моралі. Звичай та традиції. Політичні норми. Норми громадських об'єднань (корпоративні норми). Технічні та естетичні норми. Релігійні норми. Норми права.

Поняття норм права. Співвідношення норм права та інших різновидів соціальних норм: єдність, взаємодія та відмінність.

ТЕМА 11. НОРМИ ПРАВА

Поняття норми права, правової норми та юридичної норми. Поняття та різновиди класичних норм права. Поняття та різновиди спеціалізованих норм права.

Поняття структури норми права. Структура регулятивної та охоронної норми права.

Поняття та різновиди структурних елементів норми права (гіпотези, диспозиції та санкції).

Способи викладання норм права в статтях нормативно-правового акта (прямий, відсильний, бланкетний).

ТЕМА 12. ПРАВОУТВОРЕННЯ ТА ФОРМИ (ДЖЕРЕЛА) ПРАВА

Проблема правоутворення: поняття, стадії та фактори, що впливають на процес правоутворення. Етапи правоутворення.

Правотворчість: поняття, види, принципи та функції. Стадії правотворчого процесу. Правотворча і законотворча ініціативи.

Поняття та види джерел права. Нормативно-правовий акт. Нормативний договір. Правовий звичай. Правовий прецедент. Інші джерела об'єктивного права.

Нормативно-правовий акт держави - основна форма сучасного права в Україні. Види нормативно-правових актів. Загальна характеристика законів та підзаконних нормативно-правових актів. Відмінність нормативно-правового акта від акта застосування та акта тлумачення норм права.

Дія нормативно-правових актів у часі, просторі та на коло суб'єктів. Пряма, зворотна та переживаюча дія нормативно-правових актів.

ТЕМА 13. ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ

Правовідносини: поняття і види. Регулятивні та охоронні, активні й пасивні, відносні й абсолютні правовідносини та ін. різновиди. Передумови виникнення, зміни та припинення правовідносин. Взаємозв'язок норми права і правовідносин.

Структура правовідносин. Суб'єкти правовідносин, їх види. Індивідуальні суб'єкти правовідносин. Колективні суб'єкти правовідносин. Юридичні особи. Поняття правосуб'єктності та її структурні елементи: правоздатність, дієздатність, деліктоздатність.

Зміст правовідносин (фактичний, юридичний і вольовий). Суб'єктивне юридичне право та суб'єктивний юридичний обов'язок. Моністичний та плюралістичний підходи до розуміння об'єкта правовідносин. Правовідносини як форма існування й реалізації прав та обов'язків.

Особливості правоохоронних відносин за участю поліції.

ТЕМА 14. ЮРИДИЧНІ ФАКТИ

Юридичний факт. Факт-дія, факт-подія. Юридичний акт, юридичний вчинок. Абсолютні та відносні події.

Правомірні та неправомірні дії як різновиди фактів-дій. Правоутворюючі, правозмініючі та правоприпиняючі юридичні факти. Позитивні та негативні юридичні факти. Матеріальні і процесуальні юридичні факти. Документально фіксовані юридичні факти. Юридичні факти, що не мають документальної фіксації. Факти-строки. Прості та складні юридичні факти. Фактичні склади. Фактичні системи.

Правові презумпції, правові преюдиції й юридичні фікції.

ТЕМА 15. СИСТЕМА ПРАВА І СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА

Поняття системи права та її співвідношення з правовою системою. Предмет і метод правового регулювання як критерії поділу та об'єднання норм права в галузі права. Характеристика основних структурних елементів системи права. Норма права. Субінститут (підінститут) права. Інститут права. Підгалузь права. Галузь права. Публічне та приватне право. Коротка характеристика матеріальних та процесуальних галузей права. Конституція України про джерела міжнародного права та їх співвідношення з національним законодавством.

Система законодавства: поняття та структура. Співвідношення системи права і системи законодавства.

Систематизація нормативно-правових актів. Облік, інкорпорація, консолідація та кодифікація: поняття, види. Сучасна кодифікація законодавства в Україні, її основні напрямки, форми та значення. Підготовка зводу законів як форма систематизації законодавства.

ТЕМА 16. РЕАЛІЗАЦІЯ НОРМ ПРАВА

Реалізація норм права: поняття, сутність, значення та форми. Дотримання, виконання, використання норм права як безпосередні форми реалізації права. Засоби забезпечення належної реалізації норм права.

Застосування норм права – особлива форма реалізації норм права. Основні ознаки поняття застосування норм права. Підстави застосування норм права.

Стадії процесу застосування норм права та їх характеристика. Загальні вимоги до правильного застосування норм права. Застосування правових норм за аналогією у разі прогалин у законодавстві. Прогалини в праві, способи їх усунення та подолання. Аналогія закону і аналогія права. Юридичні колізії та способи їх вирішення.

Акт застосування норм права: поняття, юридичні властивості, різновиди. Відмінність акта застосування норм права від нормативно-правового акта.

ТЕМА 17. ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

Тлумачення норм права: поняття, необхідність та значення для їх правильної реалізації. Об'єкт та предмет тлумачення. Сутність тлумачення-з'ясування та тлумачення-роз'яснення норм права.

Основні способи з'ясування змісту норм права та їх характеристика. Мовний, логічний, історико-політичний, системний, телеологічний та спеціально-юридичний способи тлумачення тлумачення-з'ясування. Тлумачення норм права за суб'єктами. Офіційне тлумачення норм права та його

різновиди. Правороз'яснювальний процес та його стадії. Неофіційне тлумачення норм права та характеристика його різновидів.

Тлумачення норм права за обсягом правового змісту. Буквальне, розширювальне та обмежувальне тлумачення норм права.

Акт тлумачення норм права: поняття, його різновиди та співвідношення з нормативно-правовим актом.

ТЕМА 18. ПРАВОВА ПОВЕДІНКА

Правова поведінка: поняття і види. Правовий вчинок та його складові елементи.

Поняття правомірної поведінки та її класифікація за такими підставами: суб'єктами здійснення, сферою суспільного життя, залежно від форм реалізації, з погляду спричинених юридичних наслідків, з огляду на причини здійснення, залежно від ставлення держави, за об'єктивною стороною, за суб'єктивною стороною.

Поняття зловживання правом та його відмінність від правопорушення.

Пропорушення: поняття та види за законодавством України. Злочини. Проступки (види проступків). Склад правопорушення та його елементи: суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт та об'єктивна сторона. Казус (випадок або правова аномалія). Соціальна природа і причини правопорушень.

ТЕМА 19. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Поняття та види юридичної відповідальності. Перспективна та ретроспективна юридична відповідальність. Позитивна і негативна юридична відповідальність. Штрафна (каральна) та правовідновлююча (компенсаційна) юридична відповідальність. Конституційна, цивільна, адміністративна, кримінальна, міжнародна, дисциплінарна, матеріальна юридична відповідальність. Мета та функції юридичної відповідальності. Принципи юридичної відповідальності. Підстави настання та притягнення до юридичної відповідальності. Обставини, що виключають юридичну відповідальність. Підстави звільнення від юридичної відповідальності. Необхідна оборона та крайня необхідність. Презумпція невинуватості як гарантія прав людини і громадянина.

Юридична відповідальність і державний примус. Компетенція поліції у питаннях притягнення правопорушників до юридичної відповідальності. Особливості юридичної відповідальності працівників поліції.

ТЕМА 20. ЗАКОННІСТЬ, ПРАВОПОРЯДОК І ДИСЦИПЛІНА

Законність: поняття, принципи та функції. Значущість законності. Загальність і обов'язковість додержання та виконання закону. Законність як метод державного управління та принцип діяльності державних органів.

Правопорядок і суспільний порядок. Сутність правопорядку, його характерні риси. Структура, функції, принципи та види правопорядку. Взаємозв'язок правопорядку і законності.

Гарантії законності і правопорядку, їх поняття та види. Суспільні та юридичні гарантії законності та правопорядку. Контроль і нагляд за дотриманням законів спеціально уповноваженими державними органами. Своєчасний та справедливий розгляд скарг громадян щодо порушення прав людини. Місце та роль Конституції в забезпеченні законності.

Законність і дисципліна. Види дисципліни. Проблема зміцнення законності і дисципліни в діяльності державних органів. Гарантії законності і правопорядку. Роль поліції в їх забезпеченні.

Співвідношення права, законності, правопорядку і суспільного порядку.

ТЕМА 21. ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ І ПРАВОВА КУЛЬТУРА

Поняття та основні риси правосвідомості. Структура правової свідомості, її елементи. Правова ідеологія. Правова психологія. Поведінкова складова. Вплив правосвідомості на правотворчу, право інтерпретаційну та правозастосовну діяльність. Види та рівні правосвідомості. Професійна правосвідомість юриста. Особливості професійної правосвідомості працівників поліції.

Деформація правосвідомості. Правовий дилетантизм. Правовий ідеалізм. Правовий нігілізм: поняття, причини його виникнення, вплив на стан режиму законності, реалізацію та забезпечення праві свобод громадян, шляхи його подолання.

Правова культура: поняття, види та елементи. Правові погляди і принципи. Роль правової культури у формуванні громадянського суспільства та правової держави. Правова культура у законодавчій і правозастосовній діяльності. Професійна правова культура.

Правове виховання та його вплив на формування правосвідомості і правової культури. Форми правового виховання.

ТЕМА 22. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЙОГО МЕХАНІЗМ

Правове регулювання, його різновиди та вплив на суспільні відносини. Предмет, метод, способи та типи правового регулювання. Правове регулювання як владний вплив держави за допомогою всіх юридичних засобів на суспільні відносини з метою їх розвитку.

Основні стадії процесу правового регулювання: етап правової регламентації суспільних відносин; етап дії правових норм; етап реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків та їх характеристика.

Поняття механізму правового регулювання. Основні елементи механізму правового регулювання: норми права, юридичні факти, правовідносини, акти

реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків та їх характеристика. Місце і роль держави у функціонуванні механізму правового регулювання.

Якість правового регулювання. Ефективність правового регулювання. Економічність правового регулювання. Цінність правового регулювання. Вимоги до механізму правового регулювання у державах соціальної демократії. Законність, правосвідомість, правова культура, правова активність як фактори дієвості механізму правового регулювання. Місце і роль держави в правовому регулюванні суспільних відносин. Юридична техніка: поняття, види.

ТЕМА 23. ПРАВОВІ СИСТЕМИ СВІТУ

Поняття і значення порівняльного правознавства. Поняття правової системи. Підходи до визначення поняття і структури правової системи.

Поняття типу правової системи. Характеристика різноманітних критеріїв класифікації правових систем. Різноманітність сучасних правових систем.

Романо-германська правова сім'я та її особливості. Англо-саксонська правова сім'я: поняття та її особливості.

Характеристика релігійно-традиційної правової сім'ї. Становлення мусульманського права, його джерела та особливості структури. Особливості класичного індуського права. Джерела індуського права. Вплив англійського права на індуське право. Канонічне право. Звичаєво-общинна правова сім'я. Джерела звичаєво-общинної правової сім'ї.

Характеристика та перспективи розвитку правової системи України.

ІСТОРІЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО

ТЕМА 1. ОСОБЛИВОСТІ УЯВЛЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ ТА ПРАВО У КРАЇНАХ ДАВНЬОГО СХОДУ ТА АНТИЧНОМУ СВІТІ

Загальна характеристика релігійно-міфологічних уявлень про державу і право у країнах Давнього Сходу у IV – I тис. до н.е. Політична і правова ідеологія у Древній Індії та Древньому Китаї. Етап раціоналізації політико-правової думки. Зороастризм. Ідеї брахманізму про становий поділ суспільства. Вчення Конфуція про ідеальну державу і методи здійснення державної влади. Політико-правові ідеї Мо-дзи. Вчення про природний та людський закон Дао. Ідеї буддизму як критика теологічної концепції походження та сутності держави. Ствердження ідей гуманізму, не протистояння злу злом. Платон про ідеальну державу в діалозі «Держава». Класифікація форм держави. Вчення про право та державний устрій в «Законах» Платона. Політико-правове вчення Аристотеля. Поняття форми та закономірності розвитку ідеальної держави Аристотеля. Держава – вища форма спілкування, мета й умова людського життя. Розуміння Аристотелем права та закону. Вчення Цицерона про державу та право. Політико-правові погляди римських стояків. Римські юристи про право. Політичні і правові ідеї раннього Християнства. Зародження теократичних доктрин.

ТЕМА 2. ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ВЧЕННЯ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Основні риси та особливості феодальної політико-правової думки. Роль католицької церкви в системі соціального управління. Теологічний світогляд середніх віків. Боротьба за владу світських та духовних феодалів. Фома Аквінський про сутність держави, елементи державної влади, про закон та його види. Вчення Марсилія Падуанського про державу і право як виразника інтересів середньовічного бюргерства. Єресі як засіб ідеологічної боротьби проти зазіхань католицької церкви на світове панування, проти всякого виду феодального насильства. Виникнення ісламу Мусульманська політико-правова думка в Середні віки. Історична доля мусульманської політико-правової доктрини. Політико-правові вчення в Російській державі періоду XV-XVII ст. Політико-соціальне значення та загальна характеристика основних положень концепції «Москва – третій Рим». Вчення Пересвєтова про царську владу та феодальну законність.

ТЕМА 3. ВЧЕННЯ ПРО ДЕРЖАВУ ТА ПРАВО В ЕПОХУ ВІДРОДЖЕННЯ ТА РЕФОРМАЦІЇ

Формування буржуазної ідеології в епоху Відродження та Реформації. Повернення до духовних надбань античного періоду, формування гуманістичного світогляду та його вплив на правову ідеологію суспільства. Відновлення ідеї суспільного договору, визнання примата права над державою.

Ідеї республіканського устрою держави, що заснована на принципах рівності та справедливості. Вчення Макіавеллі про державу та право, його ставлення до методів здійснення державної влади, до співвідношення форм держави у справі забезпечення могутньої та централізованої державної влади. Політико-правові ідеї Реформації. Вчення про державу Ж. Бодена. Теорія державного суверенітету. Політико-правові ідеї раннього соціалізму: Т. Мор і Т. Кампанелла.

ТЕМА 4. ПРАВО І ДЕРЖАВА У ВЧЕННЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСВІТНИЦТВА. ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ АМЕРИКАНСЬКИХ ПРОСВІТНИКІВ В ПЕРІОД БОРОТЬБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ США

Правова думка в Нідерландах періоду антифеодальної революції. Вчення Т. Гоббса про право і державу. Вчення Дж. Локка про право і державу. Ш. Монтеск'є про фактори, що визначають характер законів, форми держави та про розподіл влади. Ж.Ж. Руссо про походження та сутність держави і права, форми держави та форми представництва. Основні напрями політико-правової думки періоду Великої французької буржуазної революції (конституціоналісти, жирондисти, якобінці). Критика буржуазної держави і права у вченні Гракха Бабефа. Становлення американської державно-правової думки. Правові ідеї «федералістів». О. Гамільтон про принцип розподілу влад та його практичне втілення. Політико-правові погляди Т. Джефферсона та їх відображення в «Декларації про незалежність» та «Біллі про права». Політичні і правові вчення німецького та італійського Просвітництва: С. Пуфендорф, Х. Томазій, Х. Вольф, Дж. Віко і Ч. Беккарія.

ТЕМА 5. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ В ХУІІ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЛІБЕРАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ ПРО ДЕРЖАВУ ТА ПРАВО

Загальна характеристика основних напрямів політико-правової ідеології у Німеччині наприкінці ХVІІІ - початку ХІХ ст. Вчення Канта про державу та право. Категоричний імператив Канта та його відображення у правовій доктрині. Вчення про право - філософська основа для створення в юридичній науці напряму нормативізму. Особливості поглядів Канта на проблему розподілу влади і класифікацію форм держави. Вчення Гегеля про державу та право. Розуміння структури права, право в широкому та вузькому розумінні. Поняття держави. Конституційна монархія. Правові вимоги Гегеля до організації соціального життя. Інститут права власності за Гегелем як зовнішня сфера реалізації людської свободи. Поділ державної влади на законодавчу, виконавчу й судову. Історична школа права. Англійський лібералізм. Теорія утилітаризму І. Бентама. Французький лібералізм: Б. Констант, А-де Токвіль. Соціалістичні вчення: Ш. Фур'є, А. Сен-Сімон, Р. Оуєн. Філософський і юридичний позитивізм: О. Конт, Дж. Остін.

ТЕМА 6. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ МАРКСИСТСЬКОГО ВЧЕННЯ ПРО ДЕРЖАВУ ТА ПРАВО. ДЕРЖАВНО-ПРАВОВА КОНЦЕПЦІЯ БІЛЬШОВИЗМУ

Соціально-історичні коріння і теоретичні джерела марксистського розуміння держави та права. Питання походження, сутності й розвитку держави і права у працях К.Маркса і Ф.Енгельса («Походження сім'ї, приватної власності і держави», «До критики гегелівської філософії права», «Німецька ідеологія», «Маніфест комуністичної партії», «Громадянська війна у Франції», «Бакуністи за роботою», «Критика Готської програми»). Держава і право як надбудовні явища. Класовий характер держави і права. Концепція соціалістичної революції і диктатури пролетаріату. Доля держави і права в комуністичній формації. Розвиток марксистської правової думки і питання держави та права в працях Леніна («Держава і революція», «Про державу», «Квітневі тези», «Пролетарська революція та ренегат Каутський», «Про подвійне підпорядкування та законність», «Про автономізацію»). Ленінське вчення про державу і право та його послідовники. Радянське праворозуміння.

ТЕМА 7. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ

Формування ідей і уявлень про право і владу в період Київської Русі. Політико-правові погляди в літописах Київської Русі. Політико-правова думка Польсько-Литовського періоду в Україні. Державно-політичні програми гетьманів України. Українські просвітники про державу і право. Політико-правова думка в Україні в період пізнього феодалізму і зародження капіталістичних відносин (Ф. Прокопович, Г. Сковорода, Я. Козельський, М. Максимович). Проект славянського союзу Кирило-Мефодіївського товариства: М. Костомаров, Т. Шевченко, Г. Андрузський. Політико-правові погляди Т.Г.Шевченко. Державно-правові ідеали українських демократів в період розвитку капіталізму (М. Драгоманов, І. Франко, С. Подолинський, О. Терлецький). Націократична модель державності: М. Міхновський. В. Липинський, Д. Донцов. Державно-правові погляди діячів Центральної Ради: М. Грушевський, В. Винниченко, М. Туган-Барановський. Юридична наука в Україні в Радянський період. Державно-правові концепції в сучасній незалежній Україні.

ТЕМА 8. ПРАВОВІ ІДЕЇ І ПАРАДІГМИ ПРО ПРАВО І ДЕРЖАВУ В XX СТОЛІТТІ І НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Загальна характеристика ідей і концепцій праворозуміння в XX столітті. Аналітична юриспруденція. Прагмативістський нормативізм Кельзена. Політико-правові ідеї солідаризму та інституціоналізму. Соціологічна юриспруденція. Психологічна теорія права Л.І. Петражицького. Політико-

правова ідеологія націонал-соціалізму. Концепція соціальної держави і політики загального добробуту. Концепція плюралістичної демократії. Відроджене природне право. Теорія еліт, бюрократії і технократії. Аксиологічна концепція права. Неолібералізм, консерватизм і постмодернізм у вченнях про державу і право. Концепція протистояння цивілізацій (С. Гантінгтон). Політичні і правові погляди сучасної соціал-демократії. Ідеї і концепції минулого про право і державу – підґрунтя сучасного правознавства, методологічна основа його розвитку.

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ ТА МЕТОД ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН. ДЕРЖАВА ТА ПРАВО ДАВНЬОСХІДНИХ РАБОВЛАСНИЦЬКИХ ДЕРЖАВ

Визначення предмета і метода курсу «Історії держави і права зарубіжних країн», його періодизації, типології держави і права. «Історія держави і права зарубіжних країн» у системі юридичних дисциплін, зв'язок історії держави і права зарубіжних країн з теорією держави і права, філософією права, енциклопедією права, соціологією права, історією політичних і правових вчень, політологією права. Загальні закономірності виникнення держави і права: розклад родоплемінного устрою, суспільний поділ праці і диференціація соціальних функцій, соціальну стратифікація і поляризацію суспільства, передумови формування політичної (державної) влади і права, шляхи і механізми інституціоналізації влади: військову (військову демократія і військова ієрархію), аристократичну, плутократичну та інші, джерела права, засоби його виділення з первісних мононом. Основні шляхи розвитку суспільств ранньої стародавності, особливості класотворення і становлення держави у глибоку стародавність і сповільненість цих процесів, географічне середовище та екологічну функцію держави, перевагу колективної (державної і общинної) власності, общинну організацію, самоврядування та деспотичну державну владу, головні риси деспотії та особливості правового статусу населення.

ТЕМА 2. ДЕРЖАВА ТА ПРАВО АНТИЧНОГО СВІТУ

Причини розпаду родового устрою в Афінах, процес утворення полісної системи, з'ясувати необхідність проведення реформи Солон та Клісфена, особливості державного устрою демократичної республіки в Афінах. Закони Драконти, формування афінського права, особливості державного устрою політичних центрів держав Давньої Греції, давньогрецьке право, майнове право, визначення злочину та покарання. Особливості державного устрою Давньої Спарти, які ґрунтувались на Законах Лікурґа.

Історія виникнення Давньої Римської держави, періодизація її історії, причини переходу до республіканського ладу, реформи Сервія Тулія та утворення аристократичної республіки. Кризові явища в розвитку Римської республіки та перехід внаслідок політичної реформи до одноосібної форми правління, особливості періоду принципату, періоду домінанта.

ТЕМА 3. РАННЬОФЕОДАЛЬНА ДЕРЖАВА ТА ПРАВО

Виникнення феодальної держави та права, загальні закономірності та особливості виникнення феодальної держави в різних регіонах світу (в країнах Західної Європи, Візантії, Росії). Основні риси феодальної держави, класи та стани під час феодалізму, зв'язок політичної влади з земельним володінням,

міста та міські республіки, роль церкви та релігії, римсько-католицька церква, інквізиція, духовно-приходські ордени, визначення феодального права як «права привілеїв». Виникнення й розвиток ранньофеодальної держави в Західній Європі, держави франків, процес розвитку феодальної власності, формування феодальних відносин, державний устрій, вотчину систему управління, реформи Карла Мартела, розвиток імперії Карла Великого та її розпад, характеристики «Салічної правди». Утворення ранньофеодальної держави у Франції, суспільно-політичний устрій Франції у X-XIII ст.ст., розвиток системи сюзеренітету-васалітету, феодальну роздробленість, вотчинну систему управління, реформи Людовіка IX, їх значення. Особливості виникнення та розвитку ранньофеодальної держави в Англії, норманське завоювання та його вплив на суспільний та державний устрій Англії у XI-XII ст., реформи Генріха I, Плантагенета, процес прийняття Великої Хартії вільностей 1215 р. та утворення парламенту. Особливості виникнення ранньофеодальної держави в Німеччині, виникнення «Священної Римської імперії германської нації», політична централізація в імперії та феодальну роздробленість. Ранньофеодальна держава на Сході, Арабський Халіфат, виникнення державності у арабських племен, утворення в VII ст. Халіфату та особливості його суспільно-політичного устрою, особливості розвитку мусульманського права.

ТЕМА 4. СТАНОВО-ПРЕДСТАВНИЦЬКА МОНАРХІЯ ТА ПРАВО

Поняття станово-представницької монархії як політичної форми централізованих держав, фактори її розвитку, основні принципи феодального, канонічного, міського права, інквізиційний процес (розшук). Процес становлення та розвитку станово-представницької монархії у Франції, класи та стани Франції у XIV-XVI ст., об'єднання країни, визначення «Генеральних штатів», зміст «Великого березневого ордонансу 1357 р.», центральні та місцеві органи управління. Процес становлення та розвитку станово-представницької монархії в Англії у XII-XV ст., зміни в суспільному устрої Англії, виникнення та розвиток парламенту, місцеве самоврядування, судові органи, особливості розвитку права. Процес виникнення та розвитку станово-представницької монархії в Німеччині, формування станів в Німеччині, особливості утворення станово-представницької монархії, зміст «Золотої булли» 1356 р., органи станового представництва (рейхстаги, ландтаги), статус імператора, імперського суду, розвиток права, зміст «Саксонського зерцала», «Кароліни» 1526 р..

ТЕМА 5. АБСОЛЮТНА МОНАРХІЯ ТА ПРАВО

Загальні закономірності становлення та розвитку абсолютизму в країнах Західної Європи. Процес становлення та розвитку абсолютної монархії у Франції (XVI-XVIII ст.), її класова сутність, політичну діяльність Людовіка XIV, сутність реформ кардинала Ришельє, створення бюрократичного апарату,

армії, поліції, судів. Особливості становлення та розвитку англійського абсолютизму у XVI-XVII ст., сутність реформ Генріха VIII та процес створення англіканської церкви, взаємовідносини короля та парламенту, функції та повноваження Високої комісії, «Зоряної палати» та структуру органів місцевого самоврядування. Особливості становлення та розвитку абсолютної монархії в Німеччині, її відмінності від інших європейських країн, визначення князівського абсолютизму, поліцейської держави у Пруссії, роль бюрократичного апарату, суду, армії. Особливості розвитку права досліджуваного періоду, визначення загального права, права справедливості, «кривавого законодавства».

ТЕМА 6. ВИНИКНЕННЯ Й РОЗВИТОК БУРЖУАЗНОЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА В АНГЛІЇ

Передумови та початок англійської буржуазної революції та утворення буржуазної держави в Англії; теоретичне визначення буржуазної держави і права, сутність капіталістичних відносин, періодизацію історії англійської буржуазної держави та права. Важливіші акти Довгого парламенту, створення індепендентської республіки та сутність протекторату О.Кромвеля, значення «Знаряддя управління» 1653 р., «Хабеас корпус акту» 1679 р. для реставрація монархії, процес виникнення політичних партій, формування та розвиток англійської конституційної монархії, форми закріплення найважливіших принципів англійського конституційного права. Процес розвитку англійського парламентаризму у XVIII-XIX ст., становлення двопартійної системи, зміст виборчих законів 1832, 1867, 1884-1885 рр.. Причини переходу Англії до імперіалізму, процес зміцнення державного устрою, зміст «Акту про парламент» 1911 р., основні риси англійської колоніальної імперії та політики, «Акт про дійсність колоніальних законів» 1865 р.

ТЕМА 7. ВИНИКНЕННЯ Й РОЗВИТОК БУРЖУАЗНОЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА В США

Характер та етапи революційна війна за незалежність та утворення США, зміст «Декларації незалежності», особливості прийнятих конституцій в окремих штатах, зміст «Статей конфедерації» 1781 р. Зміст Конституції США 1787 р. та утворення федерації, функції та повноваження органів влади й управління США, розмежування між федеральним та місцевими органами, значення перших конституційних поправок (Біль про права 1791 р.), правове становище штатів, порядок розширення федерації. Індустріальна сутність громадянської війни між Північчю та Півднем 1861-1865 р.р. та її вплив на державно-правове становище США, становлення двопартійної система, рецепція англійських правових інститутів, становлення та розвиток федеральної поліції, поліції штатів та місцевої поліції, утворення ФБР.

ТЕМА 8. ВИНИКНЕННЯ Й РОЗВИТОК БУРЖУАЗНОЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА У ФРАНЦІЇ

Передумови, причини, характер і основні етапи Великої французької буржуазної революції наприкінці XVIII ст. та утворення буржуазної держави у Франції. Зміст перших декретів Установчих зборів, зміст та значення «Декларації прав людини та громадянина» 1789 року, сутність проголошених основних принципів буржуазної держави та права, значення конституції 1791 р. для оформлення конституційної монархії, відхід від принципів Декларації 1789 р. Характеристика Першої республіки у Франції, сутність якобінської диктатури, її державний устрій та організація боротьби з контрреволюцією, порядок створення революційної армії. Причини та наслідки термідоріанської реакції, необхідність прийняття Конституції 1795 р., характеристика уряду Директорії та особливості його внутрішньої політики, причини та наслідки перевороту Наполеона Бонапарта та Конституцію 1799 р., державний устрій періоду консульства. Утворення першої імперії у Франції, процес централізації та бюрократизація державного апарату, зміст та принципи цивільного «Кодексу буржуазного права», утворення міністерства поліції, процес реставрації Бурбонів, сутність прийнятої Хартії 1814 р., державний устрій легітимної монархії, сутність липневої монархії, Хартію 1830 р. Причини та наслідки революції 1848 р. та державний устрій Другої республіки у Франції, зміст Конституції 1848 р., порядок встановлення Другої Імперії, прийняття Конституції 1852 р., характеристику Бонапартизму та його особливості (каральний апарат, посилення ролі жандармерії). Значення Паризької Комуні 1871 р. та її програми – «Декларації до французького народу» 19 квітня 1871 р., державний устрій Комуні, характеристику Франції в період Третьої республіки.

ТЕМА 9. УТВОРЕННЯ І РОЗВИТОК БУРЖУАЗНОЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА В НІМЕЧЧИНІ

Причини та наслідки ліквідації Германського союзу, передумови, причини та наслідки революції 1848 р., зміст пруської Конституції 1850 р. Процес об'єднання Німеччини під керівництвом Прусії, зміст конституції Германської імперії 1871 р., її державний устрій, політичний режим, персоналію О. Бісмарка, сутність прусько-германський мілітаризму. Процес розвитку буржуазного права в Германській імперії, зміст та принципи германський кримінального кодексу 1871 р., германського цивільного кодексу 1900 р., зміст та принципи соціального законодавства.

ТЕМА 10. ДЕРЖАВА ТА ПРАВО США В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

Розвиток політичної системи США після I світової війни, процес утворення військово-адміністративного апарату, принципи регулювання

економіки і соціальних відносин, світова економічна криза 1929-1933 р., сутність «нового курсу» Ф.Д.Рузвельта та його антикризове законодавство: закони про банки, про відновлення промисловості і про регулювання сільського господарства 1933 р., державні засоби боротьби з безробіттям, закон про соціальне страхування, закон про трудові відносини (Закон Вагнера) 1935 р., структурно-функціональні зміни в державному апараті. Зміст поправок до Конституції та подальша демократизація виборчого права, процес загострення расових протиріч і законодавство 50-60 рр. про цивільні права, процес централізації державної влади, розширення повноважень і функцій федеральних органів, президента США, сутність мілітаризму, мілітаризації державного апарата в 50-70 рр. Характеристика судових і правоохоронних органів, Центрального розвідувального управління, сутність змін в політичному режимі після I, II світових війн, зміст закону Тафта-Хартлі про регулювання трудових відносин, закону Маккарена-Вуда (1950 р.) про внутрішню безпеку, зміст антиконституційної діяльності ФБР, ЦРУ і маккартизм. Зміст нових явищ в розвитку права США, зближення родини загального і родини континентального права, зміни в джерелах права, процес «гармонізації» законодавства. Основні зміни в цивільному і торговому праві, розвиток інституту юридичної особи, зміст антитрестовського законодавства.

ТЕМА 11. ДЕРЖАВА ТА ПРАВО ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XX СТ.

Розвиток держави і права в Італії в першій половині XX століття: Італія після першої світової війни, процес виникнення фашистського руху і прихід фашистів до влади, механізм фашистської диктатури, розпуск політичних партій, ліквідація інститутів демократичних прав і свобод та встановлення відкритого терору, законодавче оформлення диктатури фашистської партії, одержавлення фашистської партії, систему та структуру каральних органів фашистської диктатури, поняття «корпоративної» системи, зміст закону від 3 квітня 1926 р., процес створення національної ради корпорацій, зміни у виборчому праві, розгром фашистської Італії в 2 світовій війні, процеси демократизації суспільного і політичного ладу, ліквідацію монархії, зміст конституції 1947 р., її основні риси, характеристику парламентської республіки, зміст наступних змін конституції. Розвиток держави і права Німеччини в першій половині XX століття: передумови та наслідки листопадова буржуазно-демократична революція 1918 р., зміст Веймарської конституції 1919 р., основні риси Версальського мирного договору, характеристику державний ладу Веймарської республіки, процес обмеження буржуазно-демократичних свобод, вплив світової економічної кризи та її наслідки в Німеччині, процес встановлення фашистської диктатури, сутність фашистського політичного режиму (нацизму), процес ліквідації конституційних прав і свобод, характеристику Лейпцігського процесу, механізм фашистської диктатури, процес ліквідації державно-правових установ Веймарської республіки, одержавлення фашистської партії, поняття «одноосібного володарювання»

Гітлера, процес ліквідації автономії земель і місцевого самоврядування, характеристику каральних органів фашистської диктатури, причини та наслідки краху фашистської Німеччини, зміст Потсдамської угоди, сутність окупаційного механізму в Німеччині, причини розколу Німеччини на «Бизонію» і «Тризонію», порядок утворення ФРН, НДР, основні риси Боннської конституції 1949 р. та характеристику органів державної влади. Державно-правовий розвиток Великої Британії в першій половині ХХ століття: процес розвитку партійної системи, основні зміни в державному ладі, сутність виборчих реформ, процес посилення ролі виконавчої влади, зміст акту про міністрів корони 1937 р., розвиток делегованого законодавства, сутність реформи парламенту 1949 р., зміст акту про надзвичайні повноваження, причини зростання державного апарата, спроби реформування державного управління в національних регіонах Британії, характеристику поліцейських і судових органів Великобританії. Державно-правовий розвиток Франції в першій половині ХХ століття: сутність змін в державному апараті Третьої республіки Франції після 1 світової війни, характеристика партійна і виборча системи, процес формування Народного фронту в 30-і роки і його політичну діяльність, причини та наслідки крах Третьої республіки в ході 2-ї світової війни, характеристика «режиму Віші», причини встановлення Тимчасового уряду, процес формування Четвертої республіки у Франції, характеристика змін в партійній системі, зміст конституція 1946 р. та подальших конституційних реформ, характеристика поліцейських та судових органів.

ТЕМА 12. ДЕРЖАВА ТА ПРАВО США В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

Процес розвитку політичної системи США після II світової війни, загострення расових протиріч і сутність законодавства 50-60 рр. про цивільні права, принцип централізація державної влади, процес розширення повноважень і функцій федеральних органів і президента країни, сутність мілітаризму, мілітаризацію державного апарата в 50-70 рр., розвиток судових і правоохоронні органи, ЦРУ. Зміст закону Тафта-Хартлі про регулювання трудових відносин, закону Маккарэна-Вуда про внутрішню безпеку, сутність антиконституційної діяльності ФБР, ЦРУ і маккартизму. Зміст та сутність економічних, політичних, соціальних, освітніх реформ, різних урядів США досліджуваного періоду, зміст та значення «рейгономіки» для перетворення США в одноосібну наддержаву, процеси подальшого розвитку в 90-рр. ХХ ст.

ТЕМА 13. ДЕРЖАВА ТА ПРАВО ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

Державно-правовий розвиток Німеччини у другій половині ХХ століття: характеристику органів влади та управління Німеччина після Другої світової війни, судова система держави, посилення ролі президента республіки, особливості стосунків земель та центру, процес об'єднання НДР та ФРН,

утворення єдиної німецької держави та наслідки. Державно-правовий розвиток Франції в другій половині ХХ століття: причини та наслідки криза та краху Четвертої республіки, процес встановлення режиму П'ятої республіки, особливості стосунків президента та парламенту, порівняльну характеристику держави з парламентською та президентською формами правління, особливості судової система П'ятої республіки, зміни у виборчому законодавство, процес розпаду французької колоніальної імперії.

Державно-правовий розвиток Великої Британії в другій половині ХХ століття: зміни державного ладу, процес зменшення ролі монарха у британському державному управлінні, структура уряду Великої Британії, процес зростання державного апарату внаслідок націоналізації, характеристику англійської судової системи, збройних сил та поліцію.

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

ТЕМА 1. ВСТУП ДО ПРЕДМЕТУ. ПРАВО В ДОДЕРЖАВНИЙ ПЕРІОД

Історія держави і права України як учбова дисципліна. Предмет. Метод. Джерела. Коротка структура і періодизація курсу. Місце і роль історії держави і права в системі юридичних наук. Право в додержавний період. Перші соціальні норми і перші злочини. Неолітична революція. Материнське та батьківське право. Соціально-економічні передумови формування державності.

ТЕМА 2. ФОРМУВАННЯ ПЕРШИХ ДЕРЖАВ У ПІВНІЧНОМУ ПРИЧОРНОМОР'І

Формування перших держав на території України (VII ст. до н.е. - IVст. н.е.). Скіфське царство: державний устрій, соціальна структура, форма правління, право. Державний та правовий устрій античних полісів Північного Причорномор'я. Боспорське царство: особливості розвитку і державного устрою. Велике переселення народів. Передумови формування державності у східних слов'ян. Держава антів та склавів (VI-VII ст.). Патріархальне рабство. Воєнна демократія. Відомості про слов'ян у сусідніх народів.

ТЕМА 3. ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ І ПРАВО КИЇВСЬКОЇ РУСІ (IX - XII ст.)

Союзи племен у східних слов'ян. Розвиток державності. Створення давньоруської держави - Київської Русі. Норманська теорія. Наукові теорії походження Давньоруської держави. Державний лад. Форма правління - ранньофеодальна монархія. Великий князь. Особливості системи сюзеренітету - васалітету. Рада при князі. Дружина. Феодалні з'їзди. Віче. Община - орган місцевого самоврядування. Посадники. Волостелі. Тіуни. Вірники. Мечники. Судові органи. Церква та її роль у державі. Соціальна структура. Правове положення різних категорій населення. Князі. Бояри. Духовенство. Вільні общинники. Смерди. Міське населення. Закупи. Рядовичи. Холопи. Ізгої. Право. Джерела. Звичайне право. Договори Русі з Візантією. Руська Правда. Церковні та князівські устави. Кормчі книги. Основні риси права. Види права. Злочини та покарання. Суд і процес.

ТЕМА 4. ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ УСТРІЙ В ПЕРІОД ФЕОДАЛЬНОЇ РОЗДРОБЛЕНOSTІ (XII - XIV ст.)

Зміни в соціально-політичному ладі Русі в XII столітті. Зростання феодального землеволодіння та боярських вотчин. Формування державної самостійності князівств. Південні Руські землі та золотоординське іго. Ярлик на князювання. Особливості державного устрою Галицько-Волинського

князівства. Перевага боярського землеволодіння в Галичині і князівського на Волині, вплив цих процесів на державний устрій. Захоплення Галичини Польщею і Волині Литвою. Державний лад. Поліцентрична система управління. Влада князів. Рада бояр. Боярські думи. Віче. Феодальні з'їзди. Тисяцькі. Сотські. Воеводи. Посадники. Волостелі. Старости. Судові органи. Соціальна структура. Князі. Бояри. Духовенство. Купці. Ремісники. Вільні общинники. Феодально залежне населення. Нові категорії селянства, кріпосні та неповноправні члени общини - наймити, підсудки, дольники, полонені, данники. Право. Руська Правда: скорочена редакція. Особливості розвитку права. Суд і процес.

ТЕМА 5. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ УСТРІЙ І ПРАВО УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО І РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ.

Загальна характеристика періоду. Колонізація Литовським князівством Волині, Чернигово-Сіверщини, Поділля, Київщини. Захоплення Галичини Польщею. Вплив Кревської унії 1385 р., Городельського акту 1413 р., Люблінської унії 1569 р. на державно-правовий статус українських земель. Державний лад. Великий литовський князь. Король. Пани - рада. Сейм. Сенат. Посольська ізба. Міське управління. Воеводи. Старости. Воєнна організація. Суд. Судові органи. Соціальна структура. сословний поділ суспільства. Магнати, шляхта, духовенство. Соціально-правове становище різних категорій селянства. Законодавче покріпачення селян. Устав на волоки 1557 року. Міське населення. Брестська унія 1596 року та її вплив на процеси в суспільстві. Магдебургське право в українських містах. У Львові (1356), Камінець-Подільську (1374), Луцьку (1432), Житомирі (1444), Києві (1494). Право. Джерела і кодифікація. Звичайне право. Руська Правда. Судебник 1468 року. Литовські статuti 1529, 1566, 1588 років. Саксонське зерцало М.Яскера (1536). Збірки Магдебурського права. Основні риси права. Злочини та покарання. Суд і процес.

ТЕМА 6. КОЗАЦТВО ТА ГЕНЕЗА НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Причини формування запорізького козацтва. Автономія у Речі Посполитої. Основні етапи розвитку. Військовий та територіальний устрій запорізького війська. Січ і паланки. Курені. Національний, соціальний і чисельний склад. Система врядування у козаків. Елементи державності. Рада. Січова старшина. Військова старшина. Кошовий отаман. Писар. Осавул. Суддя. Куренні атамани. Полковники. Реєстрове козацтво. Причини та рушійні сили війни 1648-1654 рр. Ставлення до війни різних соціальних категорій. Перехід України під протекторат Росії. Правове оформлення цього процесу. Переяславська Рада 18 січня 1654 року. Правове становище Лівобережної України згідно з Березневими статтями 1654 року.

Джерела права. Усне звичайне право. Універсали гетьмана. Польсько-литовське законодавство. Збірки Магдебургського права. Основні риси права. Злочини та покарання. Судові органи та їх функції.

ТЕМА 7. ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII-XVIII СТОЛІТТЯ.

Загальна характеристика періоду. Вхід Правобережної України та Західної Волині до складу Росії. Державний устрій. Органи влади та врядування в центрі та на місцях. Полково-сотенна система. Полки. Сотні. Курені. Малоросійський приказ 1663 року. Перша Малоросійська колегія (1722 - 1727 рр.). Управління гетьманського уряду 1734 - 1750. Організація судів. Відновлення гетьманства. Судова реформа 1760- 1763 рр. Ліквідація гетьманської влади. Генерал-губернаторства. Друга Малоросійська колегія 1764-1786 рр. Ліквідація Запорізької Січі. Розширення загальної російської системи врядування. Створення Київського, Чернігівського, Новгород-Сіверського, Харківського та Катеринославського намісництва. Задунайська Січ (1775-1825). Соціальний лад. Правове становище соціальних груп. Розширення прав козацтва. Гетьманський універсал 1760 р. про заборону переходу селян і його підтвердження 1763 р. Царський указ 1783 р. про остаточне покріпачення українських селян. Рівняння в правах козацької старшини з російським дворянством 1785 р. Секуляризація малоросійських земель в Україні 1786 р. Право. Джерела і кодифікація. Звичайне право. Акти гетьманської влади. Правові пам'ятники козацтва. Конституція Пилипа Орлика 1710 р. Кодифікація українського права. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. Суд і розправа в правах малоросійських 1750 р. Книга Статут та інші права малоросійські 1764 р. Екстракт малоросійських прав 1767 р. Екстракт з указів, інструкцій та постанов 1786 р. Дія польсько-литовських та німецьких джерел права. Литовський статут 1588 р. Збірники Магдебургського права. Саксонське зерцало 1536 р. Право цивільне хельмінське 1854 р. Порядок прав цивільних магдебургських В Гройцького 1559. Артикули права магдебургського Я. Кірштейна 1557. Основні види права. Право власності. Обов'язкове право. Шлюбно-сімейне право. Спадкове право. Процесуальне право. Злочин та покарання.

ТЕМА 8. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ УСТРІЙ І ПРАВО УКРАЇНИ В XIX СТОЛІТТІ.

Загальна характеристика періоду. Адміністративно-територіальний поділ українських земель в першій та другій половині XIX століття. Губернія. Повіт. Волость. Збільшення кількості українських губерній. Державний лад. Структура державної влади та органів врядування. Імператор. Державна Рада. Кабінет міністрів. Рада міністрів. Канцелярія. Двір Царя. Соціальний лад: становий поділ суспільства (податні та неподатні стани). Зрівняння козаків з селянами. Поява нових категорій населення. Інвентарні правила 1847-48 років.

Скасування кріпосного права в 1861 році. Зміни в соціальній структурі. Дворянські збори на чолі з керівниками. Реформування державного устрою Російської імперії та вплив цього процесу на українські землі. Земська, судова (1864), міська (1870) та військова (1874) реформи. Формування поліцейського апарату. Політична поліція -жандармерія. Загальна поліція. Поліцейська реформа (1862). Право. Джерела та досвід кодифікації. Збірники малоросійських прав 1807р. Звід міських законів західних губерній 1837 р. Уложення про покарання кримінальні та виправні (1845, 1866, 1885). Фабричне законодавство. Судові устава 1864 р. Повний звід законів Російської імперії. Цивільне та процесуальне право. Зміни в цивільному та кримінальному судочинстві.

ТЕМА 9. УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ І ПРАВО НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Особливості розвитку українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій. Участь у першій світовій війні. Буржуазно-демократична революція в Росії та занепад імперії. Ліквідація органів самодержавної влади. Комісари Тимчасового уряду. Україна в умовах тривладдя після занепаду Російської імперії. Досвід побудови та причини поразки національно-демократичної державності (1917-1920 р.). УНР часів Центральної Ради. Генеральний секретаріат. Місцеві органи Центральної ради: губернські та повітові ради, волосні та сільські народні управи. Перший (23 червня 1917 р.) та другий (16 липня 1917 р.) універсали Центральної Ради. Боротьба різних політичних сил за владу в Україні в кінці 1917-1918 рр. Третій універсал (20 листопада 1917 р.). Проголошення Української Народної Республіки (УНР). Перший Всеукраїнський з'їзд рад у Києві. Проголошення Радянської влади в Україні. Четвертий універсал (22 січня 1918 р.). Проголошення самостійності та незалежності України. Законодавча діяльність Центральної Ради. Українська держава гетьмана П.Скоропадського (29.VI.1918-14.XII.1918). Закони про тимчасовий державний устрій України. Внутрішня та зовнішня політика. Причини занепаду гетьманату. УНР часів Директорії. Сесія Трудового Конгресу. Відродження законів УНР. Збройні сили. Буржуазно-демократична революція в Австро-Угорщині (листопад 1918). Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Організація і структура державного апарату. Об'єднання УНР і ЗУНР (22. I. 1919 р.) в єдину соборну Українську державу. Окупація Західноукраїнських земель військами Польщі, Румунії, Чехословаччини. Радянська інтервенція та встановлення диктатури пролетаріату. Соціальний бандитизм на периферії. Селяни-інсургенти (червоні, зелені, чорні). Махновщина.

ТЕМА 10. РАДЯНСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ В УКРАЇНІ

Створення СРСР (1922). Реформи адміністративно-територіального устрою (округ - район - село) 1922-1925 рр. Ліквідація губерній та створення

округів (1925 р.). Перехід до обласного поділу. Становлення радянської державності на Україні. Структура органів влади та врядування. Українські Конституції та їх значення (1919, 1925, 1929, 1937). Розвиток структури органів внутрішніх справ. Тоталітарна деформація радянського ладу на Україні. Роль державних та правоохоронних органів УРСР у проведенні масових репресій та організації голоду 1932 - 1933 років. Зміни в соціальній структурі. Вхід Західної України та Північної Буковини до складу України (1939-1940 рр.). Зміни в державному апараті та праві України в роки II світової війни. Німецький окупаційний режим та його знищення. Еволюція державного апарату (1945-1985 рр.). Сталінізм та неосталінізм у державному та правовому будівництві. Посилення централізації управління, обмеження суверенітету республіки. Право. Джерела та досвід кодифікації. Перша кодифікація законодавства УРСР (1922-1927 рр.). Друга кодифікація радянського українського законодавства (1954-1984 рр.). Характеристика окремих галузей права. Реабілітація жертв політичних репресій. Статистика жертв.

ТЕМА 11. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ

Передумови демократизації в Україні у 80-ті роки. Процес перебудови, зміни в соціально-політичному житті України. Розпад СРСР (1991 р.) та угода про створення Співдружності Незалежних Держав (СНД). Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. Її роль та значення. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року та його схвалення на референдумі 1 грудня 1991 року. Становлення української національної державності (1991-1995 рр.). Проблеми становлення інститутів влади. Реформування правової системи України і кодифікація сучасного законодавства. Конституційний процес: Конституція України 1996 року та конституційна реформа 2004-2006 рр. Труднощі формування громадянського суспільства та правової держави.

**ОРІЄНТОВАНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ СКЛАДАННЯ
ВСТУПНОГО ІСПИТУ
за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія
політичних та правових учень**

Питання з курсу «Теорія держави та права»

1. Держава та громадянське суспільство: проблеми взаємодії і співвідношення.
2. Методологія теорії держави та права: поняття, структура та напрями розвитку.
3. Типологія держав: історія та сучасність.
4. Принцип верховенства права та його відображення в чинному законодавстві України та працях науковців.
5. Джерела (форми) права: поняття, види та місце в сучасних правових системах.
6. Юридичний позитивізм: історія виникнення і сучасний стан. Вітчизняна юридична наука й юридичний позитивізм.
7. Правова культура: поняття, структура та види. Стан і напрями підвищення рівня правової культури в Україні.
8. Механізм держави: поняття та структура. Тенденції розвитку механізму української держави.
9. Правові системи в умовах глобалізаційної трансформації.
10. Соціальна правова держава: основні принципи та напрями формування в Україні.
11. Право як соціальне-історичне явище: поняття та ознаки.
12. Правовий нігілізм і правовий ідеалізм: аспекти співвідношення.
13. Прогалини в законодавстві та шляхи їх усунення і подолання на сучасному етапі розвитку права.
14. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності.
15. Правова політика: поняття, форми реалізації та пріоритети.
16. Соціальна цінність права, його сутність і зміст.
17. Систематизація та уніфікація законодавства: принципи та процедури.
18. Місце та роль юридичних фактів у механізмі правового регулювання.
19. Проблеми тлумачення норм права.
20. Правова система, система права та правова сім'я: аспекти співвідношення.
21. Юридична діяльність: теоретико-методологічні засади.
22. Доктринальні підходи до структури норми права та способів її об'єктивації в статтях нормативно-правових актів.
23. Система права та система законодавства: аспекти співвідношення.

24. Соціодинаміка державного устрою та проблеми державного суверенітету.
25. Наступність і запозиченість у праві. Правова акультурація.
26. Напрями підвищення ефективності правового регулювання суспільних відносин.

Питання з курсу «Історія вчень про державу та право»

1. Вчення Платона про державу та право.
2. Вчення Аристотеля про державу та право.
3. Вчення Цицерона про державу та право.
4. Вчення про державу та право Ф. Аквінського.
5. Політико-правове вчення Н. Макіавеллі.
6. Вчення про державу та право С. Оріховського (Роксолана).
7. Вчення про державу та право Г. Гроція.
8. Вчення Дж. Локка про державу та право.
9. Вчення про державу та право Ш.Л. Монтеск'є.
10. Вчення про державу та право Ж.-Ж. Руссо.
11. Вчення Т. Гоббса про державу та право.
12. Вчення І. Канта про державу та право.
13. Державно-правові ідеї Б. Константа та А. Токвіля.
14. Вчення Г.В.Ф. Гегеля про державу та право.
15. Консервативна концепція держави В.К. Липинського.
16. Вчення про державу та право М.П. Драгоманова.
17. Державно-правові погляди І.Я. Франка.
18. Особливості погляду на державу та право М.Є. Салтикова-Щедріна.
19. Теорія юридичного нормативізму Г. Кельзена.
20. Психологічна теорія права Л.Й. Петражицького.
21. Основні сучасні концепції природного права.
22. Вчення про державу та право Б.О. Кістяківського.
23. Вчення про державу та право Ф.В. Тарановського.
24. Вчення про державу та право М.С. Грушевського.
25. Теорія солідаризму Л. Дюгі.
26. Інтегративний підхід до праворозуміння.
27. Націоналізм у державно-правових поглядах Д. Донцова.

Питання з курсу «Історія держави та права зарубіжних країн»

1. Основні державно-правові ідеї в період Великої французької революції.
2. Періодизація історії розвитку Римської держави.
3. Конституція США: передумови прийняття та загальна характеристика.
4. Саксонське та Швабське Зерцала: порівняльна характеристика.
5. Закони Драконта: загальна характеристика.

6. Реформи Солона: зміст і наслідки.
7. Стародавня Греція: суспільний, державний лад і право.
8. Велика Хартія Вольностей: зміст і значення.
9. Рецепція римського права.
10. Буржуазна держава та право Франції (XVIII – XIX ст. ст.).
11. Характеристика права Стародавнього Єгипту.
12. Реформи Клісфена: загальна характеристика.
13. Веймарська конституція 1919 р.: загальна характеристика.
14. «Кароліна» – кодекс кримінального і кримінально-процесуального права.
15. Закони Ману та Хаммурапі: порівняльна характеристика.
16. Якобінська диктатура: причини встановлення та наслідки.
17. Цивільний кодекс Наполеона: зміст і значення.
18. Судова система США: історія та сучасність.
19. Кримінальний кодекс Наполеона: загальна характеристика.
20. Протекторат О. Кромвеля.
21. Декларація прав людини і громадянина 1789 р. у Франції: загальна характеристика.

Питання з курсу «Історія держави та права України»

1. Загальна характеристика джерел права Київської Русі (рецептовані та місцеві).
2. Особливості державного ладу та права Галицько-Волинського князівства.
3. Загальна характеристика III Литовського статуту як джерела права.
4. Система судоустрою на українських землях Великого князівства Литовського.
5. Державні унії Польщі та Литви і їх вплив на українське суспільство.
6. Запорізька Січ як фундамент української державності. Основні етапи її політичної історії.
7. Військово-адміністративний устрій України в період національно-визвольної війни 1648 – 1657 рр.
8. Державно-правові концепції Ю. Немирича та І. Мазепи.
9. Конституція П. Орлика 1710 р.: зміст і значення.
10. Автономія (самоуправління) України у складі Росії в часи Гетьманщини (XVII – XVIII ст.).
11. Джерела права України-Гетьманщини: загальна характеристика.
12. Кодифікація українського права XVIII – початку XIX ст.
13. Судова реформа 1864 р. та особливості її проведення на території України.
14. Утворення Центральної Ради та еволюція її правового статусу в березні – листопаді 1917 р.
15. Державний лад і законодавство Української Держави гетьманату П. Скоропадського.

16. Державно-правові інститути УНР періоду Директорії.
17. Державно-правовий розвиток ЗУНР.
18. Становлення радянської влади в Україні.
19. Конституція УСРР 1929 р.: загальна характеристика.
20. Возз'єднання західної України і Північної Буковини з УРСР.
21. Зміни державного апарату СРСР і УРСР у роки Другої світової війни.
22. Утворення незалежної держави Україна та її юридичне оформлення.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

Нормативна:

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст.141.
2. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик // Конституция (Основной Закон) СССР. Конституции (Основные законы) Союзных и Автономных Советских Социалистических Республик. – М.: Юриздат, 1951. – С. 3-31.
3. Конституция (Основной Закон) Украинской Советской Социалистической Республики // Конституция (Основной Закон) СССР. Конституции (Основные законы) Союзных и Автономных Советских Социалистических Республик. – М.: Юриздат, 1951. – С. 63-91.
4. Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік: Прийнята позачерговою сьомою сесією Верховної Ради СРСР дев'ятого скликання 7 жовтня 1977 року. – К.: Політвидав України, 1979. – 46 с.
5. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки: Прийнята позачерговою сьомою сесією Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20 квітня 1978 року. – К.: Політвидав України, 1979. – 68 с.
6. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1990. - № 31. – Ст.429.
7. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - №38. – Ст.502.

Підручники, посібники

1. Дахно І.І. Історія держави і права: Навч. посіб.-довідник для студ. вищ. навч. закл./ І.І.Дахно. – К.: Центр учбової літератури, 2006. – 408 с.
2. Заруба В.М. Історія держави і права України: Навч. посіб. / В.М.Заруба. – К.: Істина, 2006. – 416 с.
3. Загальна теорія держави і права : підручник / за ред. М. В. Цвік, О. В. Петришин. — Х. : Право, 2011. — 584 с.
4. Загальна теорія держави та права: [Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік,

В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. — Х. : Право, 2002. — 432 с.

5. Теорія держави і права : підручник / кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведєрніков. — Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. — 468 с.

6. Захарченко П.П. Історія держави і права України: Підручник / П.П.Захарченко. — К.: Атіка, 2004. — 368 с.

7. Іванов В. Історія держави і права України: Навч. посібник / В.Іванов.- К.: Атіка, 2007. — 728 с.

8. 5.Іванов В. Історія держави і права України: Навчальний посібник / В.Іванов.- К.: Атіка, 2003. — 416 с.

9. Історія держави і права України: Підручник / за ред. А.С. Чайковського. -К.: Юрінком Інтер, 2003. — 512 с.

10. Історія держави і права України: Підручник / За ред. А.С. Чайковського. -К.: Юрінком Інтер, 2000. — 384 с.

11. Історія держави і права України: Підручник/ За ред. Чайковського А.С. -К.: Юрінком Інтер, 2006. — 512 с.

12. Історія держави і права України: У 2-х т.:Академічний курс: Підручник. Т.1 / За ред. Тація В.Я., Рогожина А.Й.- К: Ін Юре, 2000. — 648 с.

13. Історія держави і права України: У 2 -х т.:Академічний курс: Підручник. Т.2 / За ред. Тація В.Я., Рогожина А.Й.- К: Ін Юре, 2000. — 580 с.

Інтернет-ресурси:

1. yandex.ru
2. yahoo. com;
3. rambler.ru;
4. google.com;
5. meta – ukraine. com;
6. rada gov. ua